

Література

1. Вакулюк П.Г. Оповіді про дерева / П.Г. Вакулик. – К. : Урожай, 1991. – 296 с.
2. Гродзінський А.М. Лікарські рослини : Енциклопедичний довідник /А.М. Гродзінський. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1990. – 544 с.
3. Єлін Ю.Я. Дари лісів / Ю.Я. Єлін, М.Я. Зерова. – К. : Урожай, 1979. – 392 с.
4. Носаль І.М. Від рослини – до людини : Розповіді про лікувальні та лікарські рослини України / І.М. Носаль. – К. : Веселка, 1993. – 1993. – 606 с.
5. Пятницький С.С. Курс дендрологи / С.С. П'ятницькій. – Харьков, Изд-во ун-та, 1960. – 234 с.
6. Рябчук В.П. Дари лісу. Довідник / В.П. Рябчик. – Львів : Світ, 1991 – С. 156.
7. Попков М.П. Проблеми дубових насаджень / М.П. Попков, Л.І. Полякова // Лісовий і мисливський журнал. – 2000. – № 1.- С. 10-12.
8. Шадрин Г.Г. Озеленение сельских поселков / Г.Г. Шадрин. – М. : Моск. рабочий, 1976. – 176 с.

РАРИТЕТНА ЦІННІСТЬ ФІТОБІОТИ ЗАМГЛАЙСЬКОЇ ПРАДОЛИНИ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Карпенко Ю.О.

Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Проблема оптимізації природно-заповідної мережі окремих природних регіонів з досить збереженими природними складовими є важливою на сучасному етапі для розбудови елементів екологічної мережі, створення осередків значної площі як модельних кластерів, як умова формування засад збалансованого природокористування і ренатуралізації території. Не виключенням виступає і територія ландшафтного заказника загальнодержавного значення (далі ЛЗЗ) «Замглай», що знаходиться у Ріпкинському

районі Чернігівської області між смт. Замглай та с. Ловинь. Існуючий природоохоронний статус частини Замглаю було надано згідно Указу Президента України № 1207/2000 від 04.11.2000 року [4].

Територія існуючого заказника займає частину Центрального Замглаю, що тягнеться видовженою смугою з заходу на схід і розміщується на землях: Ріпкинської селищної ради (1139 га.), Ловинської сільської ради (1014 га.) та Замглайської селищної ради (2275 га.). Території ЛЗ333 заказника «Замглай» та прилеглі до нього входять до складу відновлювальної території Замглай (19633,0 га) регіональної екомережі Чернігівської області, яка є територією одного з найбільших на Чернігівському Поліссі евтрофних боліт, місцями мезотрофних комплексів у верхів'ях р. Замглай. Замглайський болотний комплекс за розмірами і збереженістю гідрофільного біорізноманіття є одним із найбільших в Європі.

Упродовж 2000-2011 рр. нами вивчалися флористичні, фауністичні та ценотичні особливості територій, що пропонуються для включення до існуючої природно-заповідної території, зокрема Північний і Південний Замглай з метою розширення їх площ. [3]

Болотний масив Замглай та прилеглі до нього території – це широка заболочена долина, яка тягнеться смугою майже на 70 км північніше Чернігова, з'єднуючи сучасні долини Дніпра і Десни. Своєрідність цієї території як багатокomпонентної з точки зору екологічної та природоохоронної цінності дозволяє її розглядати як цілісний територіальний масив, що потребує охорони та обмеження антропогенних впливів. Біотопічно, ландшафтно і ценотично лісо-болотно-водний Замглайський комплекс є досить різноманітним, але в цілому на ньому переважають болотна, лучна та прибережно-водна рослинність із рядом як типових для Полісся, [1] так і рідкісних видів флори та фауни.

Найбільш поширеною та різноманітною за ценотичним складом є болотна рослинність. Деякі відомості про болота Замглайського болотного масиву та прилеглих до нього територій знаходимо в роботах Ф.Я.Левіної (1957) і Д.К. Зерова (1938) [2]. Серед боліт переважають евтрофні відкриті і основні болота, значні площі займають чагарникові болота, зустрічаються фрагменти високотравних боліт з очеретом та рогозом, відмічені тут також лісові болота. В північно-західній частині заказника відмічені еумезотрофні ділянки.

Раритетна компонента флори включає 18 видів, серед них виявлені види, які охороняються на міжнародному рівні (1), загальнодержавному (8) та регіональному (8). З них, види занесені до Додатку №1 Бернської конвенції *Ostericum palustre* (Bess) Bess; види, занесені до Червоної книги України (2009) [5]: *Betula humilis* Scharank, *Salix starkeana* Willd., *Salix myrtilloides* L., *Orchis nervulosa* Sakalo, *Platanthera bifolia* (L.) Rich, *Dactylorhiza incarhata* (L.) Soó, *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó, *Dactylorhiza fuchii* (Druce) Soó, *Iris sibirica* L.; види, які охороняються в Чернігівській області (Перелік регіонально рідкісних видів судинних рослин (Додаток 2) затверджений рішенням Чернігівської обласної ради від 20.01.2000 р.): *Ophioglossum vulgatum* L., *Carex juncella* (Fries) Th.Fries, *Iris sibirica* L., *Gentiana pneumonanthe* L., *Polemonium caeruleum* L., *Dryopteris cristata* (L.) A.Gray, *Oxycoccus palustre* Pers., *Salix myrsinifolia* Salisb.

Характерною особливістю флори даної території є значна кількість погранично-ареальних видів – бореальних на південній межі поширення. На південно-західній межі поширення знаходиться тут осока ситничковид-

на (осока вілюйська) та синюха голуба, основні локалітети яких знаходяться на Лівобережному Поліссі, а досліджувана територія є унікальною за представленістю тут цих видів.

У минулому ця територія (болото Замглай, Чумакові кар'єри) була місцем торфовидобутку, за їх рахунок працював з 1960 року Замглайський торфобрикетний завод, який значно змінив ландшафти і гідрологічний режим навколишньої території.

Лісові території використовуються для збору грибів, ягід, частково лікарської сировини. Частина з пропонованих для заповідання територій використовуються як сінокоси, частково пасовища, але переважна більшість їх є заболоченою. Лісові території використовуються в системі традиційного лісокористування, також виконують ряд водоохоронних функцій у заплавах малих річок, виступають осередками бореального та неморального різноманіття.

Для розширення існуючого ЛЗЗЗ «Замглай» слід включити дві його частини Північний Замглай (близько 20 тис.га) та Південний Замглай (понад 10 тис.га), що знаходиться на землях: Олександрівськодругої, Клубівської, Звеничівської, Довгівської, Терехівської, Малинівської, Березанської та ряду інших сільських рад. Території, що пропонуються для заповідання та розширення існуючих об'єктів природно-заповідного фонду мають важливе водоохоронне, гідроакумулююче та середовищестабілізуюче значення для регіону в цілому та сприятимуть більш ефективному збереженню раритетного біорізноманіття. Заповідний режим пропонованих територій підвищить рівень екологічного контролю за ними, сприятиме упередженню браконьєрства, несанкціонованого мисливства і рибальства, без втрат щодо соціально-економічного розвитку регіону. З позицій наукової цінності територія досліджень є важливим рефугіумом гідрофільного біорізноманіття лісової зони, місцем концентрації ряду раритетів бореальної групи та представників різних фауністичних комплексів.

Враховуючи цінність прилеглих територій до існуючої заповідної складової (Центральний Замглай), слід приєднати ряд заболочених ділянок Північного та Південного Замглаю, з'єднавши відповідним коридором Дніпро з Десною через Замглайський масив та річку Замглай з частковим долученням ділянки, що з'єднає існуючі природно-заповідні території з річкою Снов.

У перспективі на цій території, яку можна розглядати як осередок цінного лісо-болотно-водного біорізноманіття лісової зони, специфічності та натурності ландшафтів, може бути створений біосферний резерват. Вона також може виступати як зв'язуюча деснянські ключові території різного рівня і сполучні території з виходом на басейн верхнього Дніпра та на інші збережені природні території Республіки Білорусь.

Література

1. Андриенко Т.Л., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны. – К.: Наук. думка, 1983. – 272 с.
2. Брадїс Є.М., Бачурїна Г.Ф. Рослинність УРСР. Болота. – К.: Наук. думка, 1969 – 244 с.
3. Карпенко Ю.О., Прядко О.І. Ценотичне та флористичне різноманіття ландшафтного заказника «Замглай» (Чернігівська область) //Збірник наукових праць ПДПУ імені В.Г.Короленка. Серія «Екологія. Біологічні науки». – випуск 5 (63). – Полтава, 2008. – С. 109-117.
4. Природно-заповідний фонд Чернігівської області / Під заг. ред. к.б.н., доц. Ю.О. Карпенка. – Чернігів, 2002. – 240 с.

5. Червона книга України. Рослинний світ /за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТРЕТИННИХ ЛИСТЯНИХ ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВИХ РЕЛІКТІВ В УМОВАХ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Книш О.О., Лихолат Ю.В.

Дніпропетровський національний університет ім. Олесея Гончара

Враховуючи середовищеперетворюючу здатність зелених насаджень на індустріальних територіях постійно зростає потреба в розробці сучасних форм і методів озеленення, добору для цієї мети видів та їх сортів з новими декоративними якостями і більшою витривалістю, стійких до умов промислового середовища. Головним компонентом оздоблення промислових міст, підприємств, а також фітодизайну інтер'єрів різного призначення (житлових, промислових, учбових приміщень) повинні стати красивоkvітуючі та листяно-декоративні рослини [1-2]. При цьому висновок про доцільність використання того чи іншого виду в конкретних умовах повинен базуватися, перш за все, на основі проведених морфологічних спостережень та еколого-морфологічних досліджень.

Центром підбору рослин для цієї мети є ботанічний сад Дніпропетровського національного університету ім. Олесея Гончара (ДНУ).

У зв'язку з цим, мета наших досліджень – на основі проведених морфологічних досліджень проаналізувати колекцію третинних листяних деревно-чагарникових реліктових рослин ботанічного саду ДНУ та виділити найбільш перспективні види для збагачення видового різноманіття рослин в умовах степового Придніпров'я.

Натепер у лабораторії дендрології ботанічного саду колекція деревно-чагарникових рослин складає 1050 таксонів, що належать до 69 родин, 5 класів та 2 відділів, більша частина яких інтродукована з різних регіонів Північної півкулі (Євразія, Північна Америка). Загальна кількість видів рослин лабораторії – 629, варіацій – 15, форм та сортів – 439, у тому числі хвойних рослин, що належать до 7 родин, 58 видів, 1 варіація, 163 сорти і форми (215 таксонів).

Під час багаторічних досліджень вивчалися біоекологічні особливості інтродукованих видів, їх декоративні властивості, стійкість до кліматичних факторів, шкідників та хвороб, а також розроблялися методи розмноження малорозповсюджених інтродуцентів за загальноприйнятими методами [1]. Латинські назви рослин приведені за [3].

Асортимент листяних деревно-чагарникових реліктових рослин дуже різноманітний: родина Магнолієві (*Magnolia kobus* DC, *M. obovata* Thunb., *M. x soulangeana* Soul.-Bod, *M. loebneri*, *M. watsonii*, *Liriodendron tulipifera* L.), родина Гамамелієві (*Hamamelis x intermedia* Hort. 'Diane', *H. virginiana*,), родина Калікантові (*Calycanthus floridus* L., *Chimonanthus praecox* (L.) Link.), родина Аралієві (*Acanthopanax sieboldianus*, *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. et Maxim.) Maxim., *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim., *Hedera helix* L.).

З родини Магнолієвих найбільш декоративна *Magnolia kobus*. Це листопадне дерево, заввишки до 30 м, має широко пірамідальну крону та стовбур 60-70 см, який покритий світло-сірою гладкою корою. Бруньки